

vellisztikájába: a paraszti lét kiszolgáltatottságát (HEGYI BESZÉD, A FOLD SZAGA), múltbéli történelmi traumákat (ELEJÉTŐL A VÉGÉIG), a gyengeelméjűséget és a lelki együgyűséget (VÍZIPÓK, MÉSZTELEP, ZÁRTKERT), a területi szegregációt (MÉSZTELEP, ZÁRTKERT), a feldolgozhatatlan gyermekkori megaláztatásokat (VÁNYA), a katonaságot (GYURI).

Tar birtokában van a szatirikus ábrázolásnak is: ezek a novellák külön vonulattá álltak össze a gyűjteményes kötetben. Az alapséma e gyári színhelyen játszódó elbeszélésekben a hozzá nem értő, de mindig a helyén maradó főnöknek és a kiszolgáltatott beosztottnak a szembenállása; a meghatározó nézőpontot és vele együtt az erkölcsi fölényt az utóbbiakhoz kötődő, a bornírt ostobaságot átlátó, ám azon változtatni képtelen középvezető képviseli. E novellatípus keveredik a monologikus formával (EGY RENDES NAP, VINCE MESÉL), de általában a zárt szerkezetű novellákhoz közelít (MINDENT MEGBESZÉLTÜNK, TORÉSPRÓBA, NINCS VÉGE). Ezekben a művekben szintúgy a romlás, a szétesés tapasztalata a meghatározó, mint egyébként Tarnál mindig, csak itt jelzi legalább ennek részletes okát: a szatirikusan, ironikusan kezelt főnökök totális alkalmatlanságát, amely a működésképes életrendet teljesen felszámolja. Ez azonban nyilván ugyanaz a szemléleti alapállás – még ha annak másik oldala is –, amely az eddig elemzett novellákban kimutatható: az ember képtelen önmaga lenni, mert kiteljesedésének különböző meghatározottságok útját állják. Tar hőseire az a jellemző, hogy bensővé sajátítják a kiszolgáltatottságot, s ezért harmónia nélküli, vegetáló létbe kényszerülnek, megfosztatva az énkép kialakításának esélyétől és az ezt kifejezni képes nyelvtől. A nyelvi kiszolgáltatottsággal totálissá tett elhagyatottságban az intimszféra megőrzése is lehetetlennek bizonyul. A szerelem Tarnál szinte mindig két irányba torzul el: vagy nemi erőszak helyettesíti, vagy egy óhatatlanul erodálódó, önfelszámoló emberi kapcsolat kezdetének bizonyul. Nem mond ennek ellent az *Alföld* 1993/9. számában publikált kitűnő új novella sem (EGY RÉGI HANGRA VÁRVA), noha itt éppen az (első) szerelem bizonyul a legnagyobb emberi élménynek, olyannyira, hogy mellette minden később átélt borzalom, sőt még a leélt házasság is szinte említetlen

marad; csakhogy itt a hangsúlyozottan az emlékekben élő és sirig tartó érzelem infernális, ember alatti létfeltételekkel ellenpontosodik.

Nem véletlenül említettem egy, a kötetben nem szereplő újabb írást: számon kell ugyanis tartanunk, hogy számos, a gyűjteményből kimaradt vagy kihagyott Tar-novella olvasható még különböző folyóiratokban (például 2000. *Tekintet, Határ, Alföld*). Ezek egy része pedig kiemelkedően jó. Úgy tűnik tehát, hogy bár A TE ORSZÁGOD valóban reprezentálja emez életmű arányait, a teljességét nem mutatja föl. Az egyik legfontosabb s igen ritka tünemény azonban így is látszik: egy láthatólag igen lassan gyarapodó oeuvre (tizenkét év alatt három novelláskötet) hihetetlenül erős dinamikát mutat, amellet pedig minimális hibaszázalékot. S talán ezzel a novellaválogatással megtörténik Tar Sándor írói rangjának igazi felismerése is.

Szilágyi Márton

HÍDAVATÁS

*Temesi Ferenc: Híd
Pannon Könyvkiadó, 1993. 465 oldal, 435 Ft*

Lassacsckán hét esztendeje, hogy – néhány hónapnyi különbséggel, 1986 telén, illetve 1987-ben, könyvhét havában – megjelent a POR ezeregszáz oldalnyi két kötet. A „Fondor Nagy Mutatóvány” (Jobbágy Tihamér), föltárva „sok féligazságot és igazságtalanságot, gondolkodásmódjának gyakran pókhendiségét és nagyszájúságát” (Balassa Péter); a „felemás”, „roppant munka”, melyben „a várt formátum nem születik meg” (Kis Pintér Imre). A regény, a „feszültségterhes egyensúly” regénye (Ördögh Szilveszter): az író „az onismeret magasabb fokára lépett”, „megtalálta méltó témáját” (Mező Ferenc) az „óriási vállalkozás, enciklopédikus szándékú mű” által (Dérczy Péter). „Az elmúlt évek egyik legjelentősebb alkotásából”, „nagyon sok mindent lehet megtudni arról, hogyan telt az időnk ilyentájt” (Siposhegyi Péter); a „nélkülözhetetlen szópörtár”-t a szótárformában írt kritikák legszemesebbike „Olvassátok, feleim” biztatással aján-

lotta a publikum figyelmébe (Vasy Géza). Aki rosszat mondott, mondott jót is, aki jót mondott, mondott – egy-két kivétellel – rosszat is. Temesi ügyelt arra, hogy túl hamar ne üljön el a bírálói csinnadratta (az első kötet, az A–K amúgy is a Magvető alaposan beharangozott 5000. kiadványa volt): folyóiratban közölte, 3. KÖNYV című, kollázstechnikájú kiegészítő regényébe is fölvetta a „portörlok” írásainak maga készítette, kurtította és kommentálta gyűjteményét. Még nagyregény is ritkán kapott ilyen diszkisérteket, de hát ez a magyar irodalomban „az első tudatosan posztmodern mű” (Temesi Ferenc), „a század második felének egyik legnagyobb regénye” (Temesi Ferenc).

Bár indokolt volt az ítéletek viharzó sokszólamúsága, bő fél évtized teltével nincs okunk megkérdőjelezni a regény történeti és formai jelentőségét (hogy az író *nagyon* tehetséges, arról eleve nemigen volt vita, csupán e tehetség tékozlásának és tévesztéseinek mértékéről). Igazi prózapoétikai bravúr, hogy a *por* szó három betűjébe sikerült befogni a nemzedékeket dajkáló és temető tájat, a Kosztolányi-mottóval is konkretizált Alföldet; közelebbről az áldott és gyűlölt várost – a provinciát –, Porlódot (Szegedet); a sok halál és sok élőhalott láttán edződő létfilozófiát (*memento homo, si pulvis es*); és magát a szótárregényformát, a címszavak szemcseszál-longását: azt a szándékoltan széttagolt alakításmódot, amelyet molekuláris epikának nevezhetünk, s mellyel nem csak Temesi próbálja újramegalkotni az elhasználadott prózai nagyformák történetét.

Ennyi visszatekintés elengedhetetlen, mert a HÍD ott kezdődik, ahol a POR befejeződött, és ott fejeződik be, ahol saját kezdetét vette. Vagyis a POR 1973. június 30-án, az esztendő első felének legutolsó napján baleseti halállal zárja le az alakmász-főszereplő, ifj. Szeles András (az ifj. igen lényeges!, a *Szeles is!*) fiatal életét, viszont természetszerűleg megkíméli a történetmondót, a Szótáríró, aki „*több mint kétséges... valószínű*”, hogy azonos (címszó!) volt Szelessel. A nem-ő Ő, a halott élő így a HÍD-ban fölveheti a Zoltán István nevet, és 1973-tól folytatódhat a már csak vizsgatánításával adós bölcsésznek, a budapesti Egyetemi Könyvtár újdonsült alkalmazottjának az élethistóriája. Első útja egy temetőbe vezet, ahol a balesetnél elhunyt sze-

relmese (Katalin, Katlan, Kati) nyugszik (*élt 21 évet*), és a könyv végén egy másik temetőben, a nagyapja sírjánál búcsúzunk tőle, amint a virágágyást borító hóba egy kört és egy keresztet ró (*AZOKAT SZERETTUK, KIK SZERETTEK MINKET, SZÍVUKBEN, LELKÜKBEN ŐRZIK EMLÉKÜNKET; élt közel 90 évet*). Az önéletrajzi én jelenléte a könnyűszerrel ellenőrizhető adatok és tények nélkül is nyilvánvaló, illetve *valószínű*. Zoltán István ugyanazon a napon, november 30-án ünnepeli a születésnapját, mint a író. A PEJOTE (1992) című „*érzelmes valamiben*” (melynek szövege itt-ott egybeesik a HÍD-éval) a főszereplőt, Mr. Ferenk Tengoeit ugyancsak köszöntötte a *happy birthday to you* – „a POR után, valahol a HÍD felénél”. Nota bene: a HÍD-ban nem Porlód, hanem a Porlódhoz közel eső Tengőd a „provincia”.

A POR masteri tervre és a játékos elme nagyvonalú kompozíciójára engedett következtetni, például az éppen 666 címszó szám-misztikájával. Sajnos Temesi nem volt a legjobb pallérja mérnöki énjének. Munka közben rengeteg fölösleges anekdotatornyocskát emelt, és tarkabarka szentenciákkal üvegezett be szeszélyesen vágott, sehová sem nyíló ablakokat. Ő azt észlelte, hogy „*egyre hosszabbak*” lettek a címszófejezetek; ezért roskadt unalmasan és ismétlően terebélyessé az elsőnél sokkal érdektebb második kötet. Ráadásul minden negyedik téglába büszkén belekarcolta a nevét, s még a mondatok kötőanyaga is azt hirdette: *habarta Temesi*.

Az újabb hárombetűs szó, a HÍD még közvetlenebbül utal az átgondolt, mérnöki alapozásra. A szó szoros értelmében kétpillérű – két történetet futtató és összefutató – regény a korábbinál jóval kisebb, szinte csak harmadakkora teret engedélyez. Sűrűbbek, dúsabbak az írói erények; sűrűbbek – ám *ritkábbak* – a hibák. A HÍD szorosan a POR-hoz tartozik. Az ezerszálú kötődést legpontosabban a szerzői vallomás sejtette meg: a korábbi volt az *édesapja regénye* (noha az ajánlás egy „*választott apának*” szól: „*A boldog emlékeztető Bálint Sándornak, az utolsó szögedinek*”), az újabb pedig első lapján is hirdeti: *Édesanyámnak*. A mogorva, leplezett, gyilkos és izzó szeretet könyve mindkettő. Az életszereteté, a hazaszereteté, az igazságszereteté, a szerelemé, az önszereteté (ama síremlék márvány-

tábláján nem véletlenül ismétlődött a *szeretni* ige, nagybetűkkel, az utolsó előtti regénymondattal vezérszavaként). A POR címzettje elsősorban a szülőváros, a HÍD-é a család. Azt is, ezt is az „*együtt mellett megszólaló kisvilág és nagyvilág kontrasztja*” élteti.

A *por* szó láttatóan megmutatta az epikai konstrukciót – a *hid* szó kulcsszökevényként viseli az építmény terhét. *Híd-szótár* követi a szótárrengényt. Zoltán István nem tagadja: „*Engem igazából csak a szótárak érdekelnek. Legszívesebben nem is olvasnék mást.*” Egy helyütt töprengve keresgeti az angolul is, magyarul is jelentésbetűsorokat (*here, comb, eleven* stb.). Szóba kerül az ÁLMODÓK SZÓTÁRA is, háromezer álom leírásával és magyarázatával. A (hid-) Szótáriró majdnem minden lapra bedolgozza – tolokodás nélkül, ötletesen, emblematikusan – a *hidat* és olykor a szinonimáit. A borítón, Regős István festményén is a Lánchíd látható. „*A föllobogózt Lánchídon*” tünneteket ejt foglyul a népköztársaság házilagos kokárdákat nem kedvelő rendőrsége; az öreg könyvtáros Berci bácsitól „*tanítványa és barátja*”, gróf Széchenyi István „*gyakran kérdezette: kell-e nekünk a Lánchíd...*”. Parttól partig feszül a többször emlegetett Erzsébet híd, a porlói Tisza-híd, ázsiai víz fölött a Felszabadulás híd, számba vétetnek „*a világ leghosszabb, legszélesebb, legmagasabban futó*” (amerikai) hidjai. „*A világ első hidja*” a Jangcénak szolgált, a néprajzban járatlan „*a hétéfű sárkány feleségének*” hiszi a kilenclyukú hidat.

„*Átvettebb híd*” Zilahy é („*Olvassa Zilahy Lajos lapját, a Hídat!*”), a *Porlói Híd* című sajtótermék, Rónay György 1932-es verseskötete, a HÍD. („*Már a tavalyi, első könyvét is megvette, azt még a címe miatt: A TULIPÁNOK ELHERVADTAK*” – olvassuk a költészettel is kacérkodó Tóth Pál, vagyis mint kívülálglik: a nagyapa literátusságáról. Ravasz írói megoldás: éppenséggel a HÍD kell a címe – a szó – miatt. Viszont a POR-ban a Tulipánok voltak a Porlódót és a megyét 1945 után kiskirályokként birtokló kádercsalád tagjai... Mire a HÍD megiródot, megjelent, a Tulipánok elhervadtak: kivesztek a politikai életből.)

Lehetetlen és szükségtelen minden *hidat* előszámolni, a segítő kérdések *szamárhídjától az Ég Hídjáig*, „*a szerelmesek egymásba kulcsolt karjainak*” *hidjái*, a „*Vörös Rébék által mont a keskeny pallon s elröpült*” pompás idézetintarzi-

ájától a *lélek* (a halál) túlpartra vezet *hidjái*, a *hid* egyszerűsített kínai jelétől a „*Mennyi hid!*” oly jellemző fölkiáltásáig. A hidszentenciák, híd bölcselmeik vagy tartalmasak, vagy közhelyesek: „*Az ember mindjárt bátrabb lesz, ha nincs mögötte híd!*”; „*Egy emberben két én lakik, a jó és a rossz. S közük híd a lelkiismeret!*”; „*Az lehet szeretni az emberen, hogy ő csak híd és nem cél!*”; „*Minden hídnak megvan a maga őrizője!*”; „*A hid folyékony, sosem a víz!*”; „*Nem biztos, hogy ott kell átmenni a folyón, ahol nincs híd!*”; „*Egy leszakadt hid felé rohogó vonatban legfontosabb eszköz a vészfék!*” stb. Summa (fejezetkezdő mondat): „*A híd, ami számú.*”

A kulcsszó megleli és betölti helyét. A *hid* objektuma és alapmetaforája, faktuma és cime, teste és lelke a szövegnek. Ébren tartja, indokolja és befogja azt a kétpólusosságot, amely a mű sajátja. Egyfelől (az első fejezetről) kibomlik Tóth Pál az Úr 1890. esztendejében kezdett, majd kilenc évtizedes életútja, másfelől (az utolsó fejezetben elnyugtatva) élénk rajzolódik a fiatal felnőtt Zoltán István küszködése. A két sors nagyjából váltakozva kér szót. A doktori címig jutó fáradhatatlan parasztpolgár az egyik oldalon – a kallódó ifjú értelmiségi a történelem és az idő másik partján. Az egyiknek a tengődi otthonosság, az évszázados tradíció a megtartó erő jóban és rosszban, jóhoz és rosszhoz, kergesse bármerre a Teremtő. A fővárosba szökött, önmagát kereső másik a nagyvilágban (az álomvilágban) is önmagátlanul tengődik. Ész, tehetség, energia azért működik a sokat italozó és jobbára méltatlanul szerető Zoltán Istvánban is. Volt honnan örökölnie. Tóth Páltól például. Merthogy az ő-zó tájnyelvből ültetett régimódi történet, az évszázadnyi életkaland meg a trehány, szabados, villogó értelmiségi szlengbe színezett újmódi történet, az 1980 tájt megélt vesszőfutás – a családban maradvány – egy egész két felét alkotja. A fiúnak amolyan mellék munkája, aztán már szociológus böngecséze, földolgozása. Végül ráébred, hogy ez a Tóth, a családot elviselő, teremtő, szétváló és veszítő Tóth az ő nagyapja, akiről (mert a lányát, István édesanyját egykor kitagadta) odahaza régóta nem esett szó. A lélektan által jól ismert nagyszülő-unoka összehangoltság az idegenség és a különbözőség egyre tömörebb és gondolkodtatóbb

csöndjében jön létre, amikor az öreg már nincs, a fiatal – mint életkész férfi – még nincs. E mintátlan mintaviszony megérzéki-tésére Temesinek elsőrangú eszközei akadnak. A gyermek Tóth Pal-kó azt tanulja Csöngy Dénestől, „*a szökén kopaszodó, de lobogó, fekete szemű*” tanítótól, hogy az írást „*egy Tha-ot vagy Thot ne-vű em-ber fe-dez-te fel. Hü, de sze-ret-le ezt a Thot ne-vű em-bert, hi-szen majd-nem úgy ír-ta a ne-vét, mi-ként ő*”. A nebuló a nevet és az írást szereti – az unokának a Tóth név és az írás (irodalom – vagy álom?) hoz majd kegyelmet. Hozzá még „*Thot alias Hermész alias Merkúriusz*” nem más, mint „*a könyvtárok őre*”. Ő vigyáz a két könyves emberre, a két író emberre, a sok Temesi-féle játék közt a névjátékkal.

Tóth Pál igaz életmeséje: regény a regényben. E *hídfél* cselekményszövege, tájszólásos nyelvhasználata, történelmi és néprajzi dokumentációja (minden posztmodernnek öromére például egy tizenhárom oldalas, sok száz tételes, 1950-ből való vagyonekobbzási jegyzőkönyvvel) igazi remeklés. A dr. Tóth Pállá fölvergődött Tóth Pál a vidéki-kisvárosi Magyarország egyik legkiválóbban megírt alakja az egész magyar regényirodalomban. Alkatta (persze nem az ábrázolás módja) szerint vérbeli Németh László-1 ember. Még abban is a jellemét hordozza, hogy mindenféle keserű és mulatságos leveleket, kérvényeket kopogó írógépén rossz a *k* (*K*) betű: Temesi a megannyi *kurzív k*-val (*K*-val) is hiánytalanul írja le a figurát. Tóth bácsi – bár adódott úgy, hogy el kellett adnia magát, bár döntött rosszul, bár kitagadta a leányát, bár meglegyintette a rá tartásig – aggkori holtában is „szépen alszik”. Rászolgált.

Természetesen kellene lennie még egy regénynek a regényben, az unoka regénye azonban sikerületlenebb. Ezen a hidfőálláson kiütköznek az írói gyarlóságok. A belevaló fickó szószaporító portretizálása és környezetének eksztatikus női arcoktól, részeg cimboráktól hemzsegő tablója nem versenghet a nagyapáról és a karakteres familiáról, ismeretségi körről festett képpel. Noha éppen ez a *nem versenghet* a fő mondandók egyike, a cél eléréséhez alkalmatlan eszköz az eszköz hiánya. Temesi azt műveli legesendőbbben, amiről pedig nyilván azt hiszi, hogy a legavatottabb, legjáratosabb benne: önmagának és

nemzedékének ábrázolását. Zoltán István akkor is Tóth Pál unokajaként szerepelhetne a könyvben, ha Zoltán István Zoltán István lenne. Ha *másképp, tényleg*, saját arccal veszne el az ezredvégközeli pikareszk hajsza postbeat ricsájában, egyszerre valamennyi kontinensen, nemcsak Tengőd és Budapest, hanem a Világ Fiatalembereként.

Zoltán István körül Temesinek a legsötétebb és a legnemesebb írói szándékai sem nagyon válnak be. Gúnyiratai, támadó pamfletjei szervetlenek, szükségletlenek – és igazságtalanok. (Rőzner, a könnyen „dekódolható” író-filmrendező biztosan nem talentumhiányban marasztalható el. Akit viszont az író szeret, becsül, azt baráttan gunyoros kisszituációkban, szellemes skiccekben szereti. Vagy valódi nevén, vagy kitalált néven – Csöngy Dénestől Szabolcsi Jánosig.) A torzképek közül csak Zempléni fontos és találó: az Egyetemi Könyvtár (egy hegységgel „elmozdított” nevű) egykori főigazgatója nem belesöpöppen, de beletartozik a történetbe. Nagyjából elfogadható és indokolt egy levitézlett politikus kegyetlen fotográfiája is.

A nemes szándékok a monumentális álmotázásokban teremtenének izgatott és izgató valódi világot Istvánnak, az itthoni és nem létező helyett, a vergődő pótlét helyett. A kínai, az amerikai, a holland, a finn, a mexikói utazások színesek, mozgalmasak, a jellemképek elevenek. Csakhogy ezek nem álmok, hanem *valóságok!* Bár állítólag István „*az álmokat olyan élesre csiszolta, hogy minden apró rezdülés látszódon bennük, eltakarják a homályba fült, szinte nem is létező életet*”, és „*igazából csak azok vagyunk, amit álmodunk*”, sőt „*nem igaz, hogy az álom mindenkiből a legrosszabbat hozza ki*” (még valamiféle „*álom-tízparancsolat*” is akad), az alakmás főszereplő mintha valóban utazna. Temesi, aki a KI KICSODA lexikoncikkében is (vagy például a PEJOTÉ-ben is) tudósít egyes nagy utazásairól, nem tudta vagy nem akarta elvégezni a szükséges áttárolást. Nem volt szíve lemondani az élménybeszámolóról. Útinaplókat és helyenként álomfilozófiát, álomtant nyújt álmok helyett. Így hősétől *elveszi*, amit az *nem kap meg*. Ha világarva, már egészen másképp világarva, aki beszáguldozta a glóbuszt. Az álom, a félálom szűrtségének írástechnikája nem jelenthetett volna gondot Temesinek, ám itt el-

kapta a „több regényre elegendő anyag” sodra, főként Kína és a szeretett kínai kultúra, világlátás bővölete.

A HÍD gerincén és helyenként szövegében kínai írásjelek, szavak is fölbukkannak. Az ősi kínai VÁLTOZÁSOK KÖNYVE pálcikái adnak (kép-, jel-) „címet” az István-fejezeteknek. A 64 *kua* az ő tere. A Tóth Pál-fejezetek „iniciáléit” a tarot-kártya 78 lapja alkotja. Ez a két (különbé) jóslási mód is két hidpillér. Az együttesen 142 egység ugyanúgy preformált keret, mint a POR éppen 666 címszava. A reveláló és ismételhethetetlenül eredeti regényeszmé itt is, ott is behajtja a magát. Nincs mese, *végig kell írni* a 142-t, amiként a 666 sem lehetett se több, se kevesebb. A 142 megint meghaladja az ideális számot. Temesiben persze van annyi virtus, hogy nem enged a 142-ből. Ami egybefügg, kettéosztja. Egy soros fejezetet iktat be. Leltározó-mellérendelő megoldással szaporítja a könyv mindkét felét. Viszont a nyitó tarot- vagy I Tying-jelek mélyebb értelmével csak ő lehet tisztában. Hiába reflektál a szöveg mindkét jóslási rendszerre, keleti látnok vagy kártyavető bölcs kellene az összefüggések fölfejtéséhez. (Nehezíti a dolgot a könyv bántón sok durva, félrevezető sajtóhibája, évszámvetése, azaz – Temesivel együtt mérgeledve – „a Fényszédő úr” számos „beleíró” hibája.) A pálcikarajzok és a kártyalapok érezhetően sorsdöntők az írónak, az olvasó azonban úgy látja, mindkét szisztéma idegenül feszeng a *bridge*-ben. (A *bridzs* „hidja” a HÍD-nak érhetően nem kell.)

A találékony és ötletdús apparátus sok kis hibát, stílárius túlkapást, fölényeskedő kiszólást elfed. T. S. Eliot, *THE WASTE LAND* (itt: *ÁTOKFOLD*) című nagy művének tanúsága szerint, „értett a tarothoz”? Már is egy tekintélyérv az író mögött. Néha nagyon is eltelik magával a főszereplő, vagy a (hid-)Szótáríró? „A Temesi agrártakarékpénztárról”, „a Temesi Tartomány egyik legcifrább épületéről” értekező Temesi önróniája lerója az írástudó penitenciáját.

A hidkonceptió legszerűlekenyebb pontját is finom motívumpólyával igyekszik óvni a szerző. Egy bizonyos, öröklődő, ibisz alakú anyajegy már a néha szépen csillanó költői motívikához tartozik. Hiába. A könyvre néz-

vést sorsdöntő, hogy Zoltán István csak nagyon későn, legvégetájt döbbenjen rá arra, amit magunk lapról lapra egyre inkább sejtünk: a vizsgált hagyatéka a Tóth nagypapa hagyatéka. Hősünk évekig forgatja a sárgult papirosokat. Csakhogy nincs olyan felnőtt fiúgyermek a világon, aki a saját szülőanyjának a nevére ne kapná föl a fejét. Tengődöt, Porlódot, a kitagadó nagyapát el lehet feledni – azt, hogy *Tóth Etelka*, nem. S e név, mely majd összeköti a hid két felét, a két nemzedéket, az álomelemet és a valóságélemet, összeköti a nagypapa halálát az unoka: a fiú (új?) életével – ez a név szükségképp már jóval hamarabb megjelenik a dokumentumokban, Tengődöstül, Porlódostul, családotul. Elkészül a hid, de e roppanás hangja nem ül el.

A HÍD-ban még benne van a POR, és már benne van – rejtve – egy következő regény struktúrája. Sok az erénye, sok a fogyatékos-sága is, ám a fogyatékoságokból erényt kovácsol, és ami megoldatlan, arra kínálkozik föloldó indoka, válasza. Alig érintett rétegei – a rejtvényes, a játékos, a zenei – nem felejtethők ki az összképből. Az sem, hogy a POR első kötetéhez hasonlóan ez is elragadó és (Tóth Pál!) maradandó olvasmányélmény.

A végső – és legelső – kérdés a *ki beszél?* kérdése. Zoltán István az első fejezet (ő-fejezet: nagypapa-fejezet) első mondatában az „*anyám apja*” terminusban él, tehát ez nem hagyatéki textus. Az én-fejezetek: az unoka-fejezetek is rendre érvényesítik a „külső” és „belső” közlés váltogatását, a más-más személyű és jellegű beszédet, a megélést és a kommentálást. Ez a szövegringás mindkét (hid-) félre érvényes, és lényegében mindvégig. A legutolsó mondatból pedig így szól ki az ő én-je, az én ője, talán az én-ÉN: „*Egészen közel lépett a sírhoz, és a virágágyást borító hóba egy kort rőttem, rajta kereszttel.*” A hidépítésnek ez a kétpillérű személyiségépítés az értelme.

A regényben mindössze két idézőjel található. A legeslegelejen nyilak, a legeslegvégén zárul a macskaköröm. Egy idézőjelpár két pillére közé csak egy megszólaló egyetlen beszéde fér. Egyetlenegy mondat hídja.

Fut alatt a víz; és fölött a *hidból* van a HÍD.

Tarján Tamás